

ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ՍՏԵՓԱՆԻ ՍՏԵՓԱՆՅԱՆ
(1902—1950)

Հ. Ս. Ստեփանյանը ծնվել է 1902 թ. հունվարի 15-ին Ալեքսանդրապոլում (Լենինական)։ Միջնակարգ կրթությունը ստացել է Լենինականի առևտրական ուսումնարանում։ Ավարտելով ուսումնարանը, ընդունվում է Թբիլիսիի պոլիտեխնիկական ինստիտուտը, այնուհետև տեղափոխվում է Նովոչերկասկ, որտեղ և շարունակում է ուսումը։ 1930 թ. ավարտում է փնստիտուտը, ստանալով լեննա-յին ինժեներ-երկրաբանի կոչում։

Ինստիտուտում ուսանելիս Հովհաննես Ստեփանյանը մասնակցել է Ձորագետի, Արագդայանի, Հոկտեմբերյանի շրջաններում տարվող երկրաբանական արշավախմբերի աշխատանքներին։ Կատարել է հիդրոերկրաբանական հետազոտություններ Շախտինսկի օկրուգի Նիկոլաևսկի շրջանում, աշխատել է Դոնի պոլիտեխնիկական ինստիտուտին կից Հյուսիս-Կովկասյան Կրայդոլում որպես գրունտների և ստորերկրյա ջրերի ֆիլտրացիայի լաբորատորիայի վարիչ։

Ինստիտուտն ավարտելուց հետո Հ. Ս. Ստեփանյանը աշխատել է Զանգեզուրի պղնձի կոմբինատում որպես երկրաբան, իսկ 1930 թ. վերջում տեղափոխվում է Ալավերդի։ Հենց այս հանքային շրջանի հետ էլ կապված են եղել Հ. Ս. Ստեփանյանի ամբողջ կյանքը և գիտական գործունեությունը։ Երկար տարիների ընթացքում Ալավերդու շրջանի հանքավայրերում նա ղեկավարել է երկրաբանական հետազոտական աշխատանքներ։ Մանրամասնորեն ուսումնասիրել է Ալավերդու և Շամլուղի պղնձա-կոլչեդանային և Ախթալայի բազմամետաղային հանքավայրերի երկրաբանությունը, առաջին անգամ նկարագրել է նրանց հանքանյութերի հանքային ու նյութական կազմը։ Հ. Ս. Ստեփանյանը կազմել է Ախթալայի հանքավայրի առաջին սխեմատիկ քարտեզը։ Այդ հանքա-

վայրերի ուսումնասիրության արդյունքներն ամփոփված են Հ. Ս. Ստեփանյանի երկու մենագրություններում՝ «Ախթալայի բազմամետաղային հանքավայրը» (1938) և «Ալավերդու հանքավայրի հարավային մասը» (1940), ինչպես նաև բազմաթիվ գիտական հոդվածներում, նվիրված այդ հանքավայրերի հետախուզական աշխատանքների հեռանկարներին:

Հ. Ս. Ստեփանյանի հետազոտությունները Հյուսիսային Հայաստանի ստրատիգրաֆիայի, տեկտոնիկայի և մագմատիզմի ասպարեկում հաստատուն հիմք են հանդիսացել այդ հեռանկարային հանքաքեր մարզի հետագա ուսումնասիրությունների համար: Այդ աշխատանքներն էական կերպով պարզաբանել են վիճելի մի շարք շերտախմբերի և մագմատիկ գոյացումների ստրատիգրաֆիական հասակը և դիրքը, ինչպիսին են Ալավերդու շրջանի, այսպես կոչված, «ստորին» պորֆիրիտները: Նրան է պատկանում

նաև Ախթալայի կվարցային պորֆիրների պատռող բնույթի մասին առաջին անգամ արտահայտված միտքը և այլն: Պարզաբանելով շրջանի ստրատիգրաֆիան, Հ. Ս. Ստեփանյանը ի հայտ է բերում ինտրուզիվ ապարների տարբեր խմբերի փոխհարաբերությունները, որոնք ունեն մեծ նշանակություն Ալավերդու հանքային շրջանի մետալոգենիական հարցերի պարզաբանման համար:

Նրա հայացքները Հայաստանի պղնձա-կոլչեդանային հանքավայրերի առաջացման մասին և վերջիններիս կապը թթու սուրհրաբխային գոյացումների՝ կվարցային պորֆիրների և ալբիտոֆիրների հետ, այժմ երկրաբանների կողմից մեծ ճանաչում են ստացել:

Հ. Ս. Ստեփանյանի բազմաթիվ բեղմնավոր հետազոտությունների նյութերն ամփոփված են Հյուսիսային Հայաստանի պղնձի հանքավայրերի երկրաբանությանը նվիրված մենագրության մեջ, որը հետազայում նա պաշտպանում է որպես դոկտորական դիսերտացիա:

Հ. Ս. Ստեփանյանի առանձնահատուկ ծառայությունը կայանում է նրանում, որ նյութերի սինթեզի վրա հիմնվելով, նա տալիս է Հյուսիսային Հայաստանի պղնձի հանքավայրերի հետագա հետազոտման և շահագործման աշխատանքների զարգացման երկրաբանական հիմնավորումը:

Հ. Ս. Ստեփանյանի բեղմնավոր գրչին են պատկանում մոտ երեսուն գիտական աշխատություն, այդ թվում երեք մենագրություն:

1938 թվից մինչև իր կյանքի վերջին օրերը Հ. Ս. Ստեփանյանը եղել է Երևանի համալսարանի երկրաբանական ֆակուլտետի դեկանը: Ահա հենց այդ ժամանակաշրջանում էլ դրսևորվում են նրա ոչ միայն գիտամանկավարժական աշխատանքի լավագույն կողմերը, այլև կազմակերպչական հիանալի ընդունակությունները:

1935 թ. սկսած Հ. Ս. Ստեփանյանը երկրաբանական ֆակուլտետում դասախոսում է «մետաղային և ոչ մետաղային հանքավայրերի երկրաբանությունը» առարկան. նա առաջինն էր, որ համալսարանում կարդաց «Հայաստանի օգտակար հանածոները» կուրսը: 1936 թ. նրան շնորհվում է դոցենտի կոչում, իսկ 1939 թ. պաշտպանում է Թեկնաժուլական դիսերտացիան՝ «Ախթալայի բազալտային հանքավայրի հետազոտությունները» թեմայով: Ստեփանյանը երկար տարիներ մանկավարժական աշխատանքին

զուգընթաց համատեղում է ՀՍՍՀ գիտությունների ակադեմիայի երկրաբանական գիտությունների ինստիտուտում, մլարելով ավագ գիտական աշխատողի պաշտոնը: 1939 թ. սկսած Հ. Ս. Ստեփանյանը անընդմեջ եղել է նաև Երևանի պետական համալսարանի կիրառական երկրաբանության ամբիոնի վարիչը: 1948 թ. Հ. Ստեփանյանը հաջողությամբ պաշտպանում է դոկտորական դիսերտացիան:

Մեծ է Հ. Ս. Ստեփանյանի ավանդը Հայաստանում երիտասարդ երկրաբան կադրերի պատրաստման գործում: Նա հիանալի մանկավարժ էր և իր հետաքրքիր դասախոսություններով գրավում էր ուսանողության ուշադրությունը, առաջ էր քաշում երկրաբանության տեսության կարևորագույն հարցերը և ընդգծում նրանց կիրառական նշանակությունը:

Հ. Ս. Ստեփանյանի աշակերտներից շատերն այժմ մեր հանրապետության ճանաչված մասնագետներից են:

Չնայած այն բանին, որ Հ. Ս. Ստեփանյանը միշտ զբաղված է եղել գիտական և մանկավարժական գործունեությամբ, նա չի ընդհատել կապը արտադրության հետ, և նրա գիտահետազոտական գործունեությունը միշտ սերտորեն կապված է եղել վերջինիս հետ: Հ. Ս. Ստեփանյանը Հայաստանի օգտակար հանածոների պաշարներն հաշվող հատուկ հանձնաժողովի գլխավոր ինժեներն էր, միաժամանակ Հայաստանի մի շարք երկրաբանական հիմնարկների և ձեռնարկությունների խորհրդատուն: Նա մասնակցել է տարբեր նախագծերի և ծրագրերի ինչպես նաև երկրաբանական ծառայության տեխնիկական աշխատողների համար ձեռնարկներ կազմելու աշխատանքներին: Կյանքի վերջին տարիներին նա եղել է Երևանի պետական համալսարանի «Գիտական աշխատությունների» (երկրաբանական գիտ. սերիա) խմբագիրը:

Հ. Ս. Ստեփանյանը գիտության մեծ պրոպագանդիստ էր. նա բազմաթիվ ղեկուցումներով հանդես էր գալիս ոչ միայն Երևանում, այլև հանրապետության հեռավոր շրջանների բնակչության առջև: Իր ակնարկներով և բրոշյուրներով նա հիմք դրեց երկրաբանական գիտահամարամատչելի գրականությանը Հայաստանում:

Ստեփանյանը մարմնավորում էր այն ամենը, ինչն այնքան անհրաժեշտ էր մանկավարժին և իսկական գիտնականին:

Հ. Ս. Ստեփանյանի անունը և գործերը մեծ երախտագիտությամբ հիշում են քոլորը, ովքեր սովորել են նրա մոտ, գիտեին նրան, աշխատել են նրա հետ:

важнейших научных работ (опубликованных) проф. О. С. Степаняна

1. Минеральные ресурсы цветных металлов Алавердского района. «Цветные металлы», № 9, 1936.
2. Ахтальское полиметаллическое месторождение. Изд. Арм. ФАН СССР, 1938.
3. Южная часть Алавердского месторождения. Изд. Арм. ФАН СССР, 1940.
4. Перспективы Шамлугского месторождения и направление дальнейших разведочных работ. Научные труды Ерев. гос. ун-та, т. XVII, 1941.
5. Гранитоиды Армянской ССР. Научные труды Ерев. гос. ун-та, т. XVII, 1941.
6. Туфолавы Армянской ССР. Научные труды Ерев. гос. ун-та, т. XVII, 1941.
7. Медные месторождения Арм. ССР (совместно с С. А. Мовсисяном). Изд. АН Арм. ССР, 1944.
8. Геология и структура Шамлугского месторождения. Научные труды Ерев. гос. ун-та, т. XXII, 1943.
9. Колчедан серный (пирит). Минеральные ресурсы Армянской ССР (неметаллические ископаемые). Изд. АН Арм. ССР, 1949.
10. Условия образования рельефа Армянской ССР (на армянском языке). Арменгиз, 1949.
11. Геология и стратиграфия Северной Армении. Научные труды Ерев. гос. ун-та, т. XXX, 1950.

Э. Г. МАЛХАСЯН, Л. А. АВАКЯН

ОГАНЕС СТЕПАНОВИЧ СТЕПАНЯН

Р е з ю м е

В статье приводятся научно-биографические данные об одном из первых исследователей геологии и лучших знатоков полезных ископаемых Армении, докторе геолого-минералогических наук, профессоре О. С. Степаняне.

Геологическую деятельность О. С. Степанян начинает рядовым рудничным геологом на месторождениях Армении. Позже он занимает должности главного геолога на крупных месторождениях республики. С 1938 г. он является деканом геологического факультета Ереванского государственного университета, а с 1939 г. — непрерывно, руководителем кафедры геологии.

Перу О. С. Степаняна принадлежат около 30 научных работ, среди которых 3 монографии.